

*Анжеліка Станіславівна Попович,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ КРЕАТИВНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ ЗІ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті досліджуються аспекти використання принципу креативності в навчанні стилістики майбутніх учителів української мови і літератури. Увага акцентується на таких складниках креативного середовища, як креативний процес і креативний продукт. Докладно аналізується власне дисциплінарний, міждисциплінарний і позааудиторний креативний процес. Студент як креативна особистість, вступаючи в креативний процес навчання, має отримати результат – власний, новий креативний продукт. Визначаються види креативних продуктів зі стилістики української мови.

Ключові слова: принцип креативності, стилістика української мови, вища школа, креативний процес, креативний продукт.

Навчання стилістики – цілісна, динамічна й відкрита система, якій притаманні взаємозв'язок і взаємозумовленість компонентів, та яка взаємодіє з іншими складниками освітнього процесу (лінгвістичні, літературознавчі, лінгводидактичні дисципліни, виробнича практика, науково-дослідна робота тощо) та спрямована на досконале оволодіння теоретичними аспектами стилістики, набуття стилістичної компетентності й досягнення найвищого рівня результативності.

У методиці навчання стилістики, як і будь-якої іншої дисципліни, виокремлюються взаємопов'язані між компоненти системи навчання, що утворюють цілісність, – мета і завдання, підходи до навчання, зміст, процес навчання, принципи, методи, засоби, організаційні форми й результати навчання.

Принципи навчання є фундаментом процесу вивчення стилістики української мови у вищих навчальних закладах, регулюють його та охоплюють усі сторони освітньої діяльності.

В українській лінгводидактиці вищої школи принципи навчання студіювали Н. Голуб, Ж. Горіна, О. Горошкіна, І. Дроздова, О. Караман, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, В. Мельничайко, Н. Остапенко, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко, Н. Тоцька й інші.

Принципи навчання стилістики або вивчення окремих стилістичних аспектів у загальноосвітніх навчальних закладах спорадично потлумачили українські й зарубіжні дослідники (Л. Алексеева, Г. Атласова, Н. Баранник, В. Бадер, Л. Кантейкіна, Ж. Капенова, О. Корякіна, Л. Кратасюк, І. Кучеренко, Ф. Литвинко, В. Луценко, М. Марун, Ю. Мельничук, Л. Муріна, А. Нікітіна, М. Пентилюк, О. Преликова, Н. Сіранчук, Л. Сугейко, Т. Чижова, Н. Янко й інші).

Дидактична категорія «принципи навчання» не є сталою, вона повсякчас змінюється й оновлюється – трансформуються погляди на теоретичні основи навчання, а також з'являються нові принципи.

Розробляючи методику вдосконалення граматики-стилістичних умінь у студентів філологічних факультетів у процесі самостійної роботи, Н. Баранник спиралася на

загальнодидактичні (науковість, свідомість, системність, доступність) і лінгводидактичні принципи (цілісного вивчення мови й мовлення, поєднання системи стилістичної роботи з вивченням граматики, урахування функціонально-стилістичної диференціації, текстоцентричного підходу до вивчення мовних явищ) [1, с. 115].

Л. Кантейкіна впевнена, що принципи практичного спрямування, функціональності, комунікативності, єдності аспектного й комплексного підходів до мовних явищ, урахування рідної мови, культуровідповідності сприяють оптимізації освітнього процесу з формування стилістичної компетентності в студентів-білінгвів [5].

Організація вивчення стилістики у вищій школі потребує думливого підходу до відбору принципів навчання та їх наукового обґрунтування й визначення методичних шляхів реалізації.

Мета статті – проаналізувати аспекти застосування принципу креативності в навчанні стилістики майбутніх учителів української мови і літератури, потлумачивши такі площини креативного середовища, як креативний процес і креативний продукт.

Сьогодні креативність стає необхідною умовою самореалізації особистості й показником успішної людини. Креативність виражається «не так різноманітністю наявних в особистості знань, як сприйнятливістю до нових ідей і схильністю руйнувати або змінювати встановлені стереотипи з метою створення нового, пошуку несподіваних і незвичайних рішень професійних проблем» [7, с. 79].

Упровадженню принципу креативності впродовж навчання української мови присвячені праці З. Бакум, І. Гайдаєнко, Ж. Горіної, О. Горошкіної, І. Дроздової, О. Караман, С. Карамана, К. Климової, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, В. Мельничайка, А. Нікітіної, Т. Окуневич, С. Омельчука, Н. Остапенко, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко й інших.

Аналіз наукової лінгводидактичної літератури

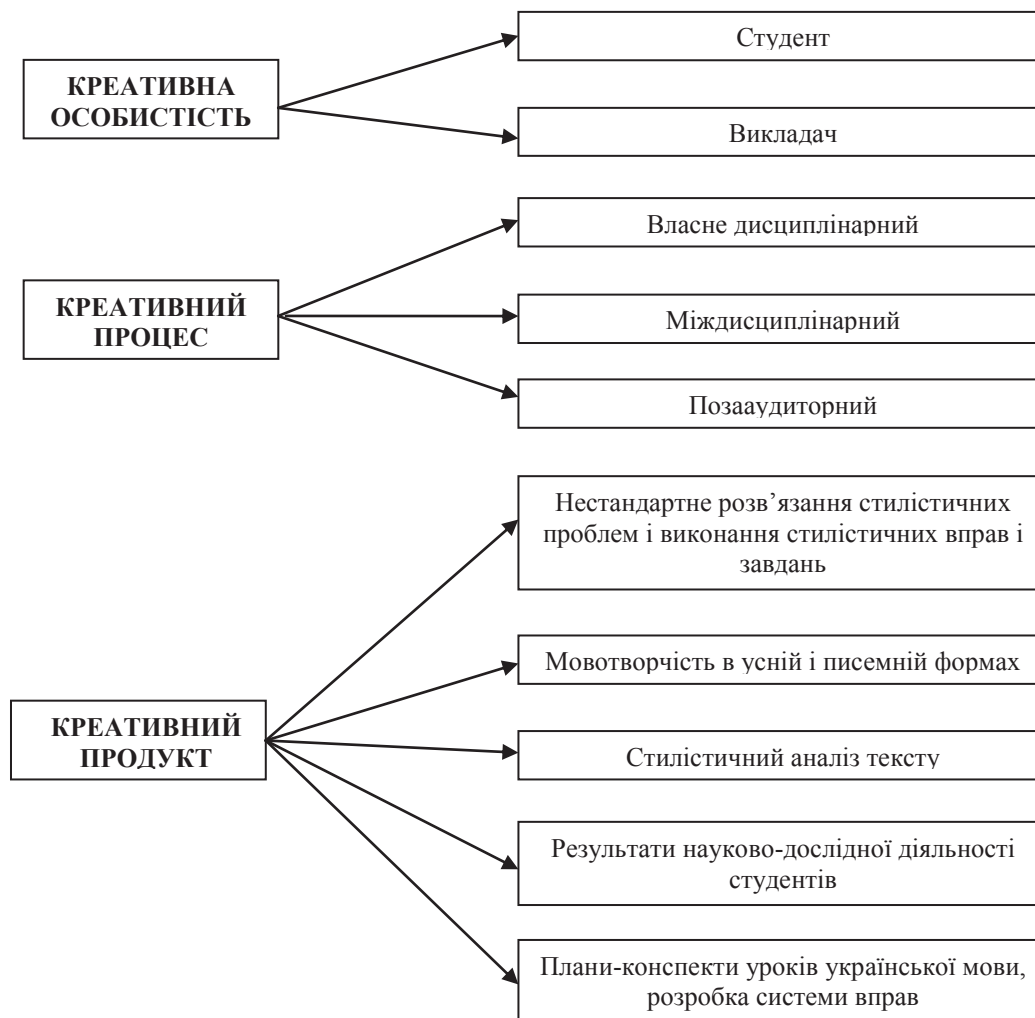
дозволяє висновкувати, що на означення заявленого сучасного принципу навчання української мови використовуються такі терміни: «принцип креативності» (О. Горошкіна, С. Омельчук, Л. Мацько, О. Семенов), «співтворчість» (С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь), «принцип лінгвістичної креативності» (О. Горошкіна), «лінгвокреативність» (Ж. Горіна), «когнітивно-креативний принцип» (О. [В.] Попова) тощо.

Принцип креативності виявляється у розвитку здатності до творчості, творчих здібностей особистості в процесі опанування української мови

як системи й засобу комунікації [9, с. 12], а також у забезпеченні результативної творчої мовленнєвої діяльності [3, с. 11]. На думку Ж. Горіної, лінгвокреативність як феномен мовленнєвого спілкування, що «провокує мовця на відкриття нових смислових зв'язків у відомому, передбачає яскраво виражену мовленнєву активність й ініціативність, здібність до імпровізації» [2].

Принцип креативності на заняттях зі стилістики української мови у вищій школі реалізується через креативну особистість, креативний процес і креативний продукт (див. рис. 1).

Рис. 1. Складники креативного середовища занять зі стилістики української мови у вищій школі

За словами С. Сисоевої, творча особистість – це «креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх чинників набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному або кількох видах творчої

діяльності» [8, с. 22].

Реалізація принципу креативності у вищих навчальних закладах відбувається стосовно двох суб'єктів освітнього процесу – студента і викладача. Критерії їх креативності виформовуються за різними рівнями, віддзеркаленими в таблиці 1.

Критерії креативності студента й викладача

Викладач	Студент
<p>Знаннєві:</p> <ul style="list-style-type: none"> – високий рівень теоретичних знань і практичних умінь із дисципліни; – оволодіння стилістичними поняттями й категоріями; – розмежування поглядів мовознавців за категоріальними ознаками; – досконале знання норм сучасної української літературної мови, зокрема стилістичних 	<p>Загальні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – віднаходження оригінальних і нестандартних шляхів потлумачення стилістичних понять і категорій; – висловлення своєї позиції та варіативних поглядів; – «вихід» за межі однозначності, виконуючи стилістичний аналіз тексту; – ініціативність; – активність на занятті; – залучення у відповіді міждисциплінарних зв'язків; – високий рівень фахових знань; – прогнозування результатів; – висловлення критичних зауважень; – послуговування сучасними інформаційно-довідковими джерелами; – праця й здійснення комунікації в колективі
<p>Психологічні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – готовність змінюватися відповідно до нового освітнього середовища; – бажання до самовдосконалення, самовираження, самоактуалізації; – знання психологічних особливостей студентів; – здатність до варіативності 	<p>Психологічні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – стійка потреба у творчості; – прагнення до нового, оригінального; – емоційність і фантазія; – творче й гнучке мислення; – творчий потенціал; – незалежність; – проблемне бачення; – стійкість, упертість; – наполегливість і захоплення діяльністю; – виникнення спрямованого інтересу; – самостійність у роботі; – здатність до наслідування
<p>Методичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – правильна організація роботи студентів; – урізноманітнення методів і прийомів навчання на занятті; – органічна співпраця зі студентами; – організація різноманітних умов спілкування на занятті; – бажання розкрити потенціал кожного студента; – здійснення позитивного мотивування студентів; – стимулювання самостійності студентів і схвальне ставлення до їх ініціативності; – створення ситуації успіху – задоволення внутрішньої свободи студентів; – репрезентування досягнень студентів; 	<p>Методичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробка цікавих вправ і завдань на урок; – укладання креативних планів-конспектів уроків зі стилістики
<p>Лінгвістичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – системна мовленнєва діяльність; – віртуозне володіння чуттям мови; – високий рівень культури мовного спілкування; – добір естетично значущого дидактичного матеріалу й пропозиції креативних зразків спілкування українською мовою тощо. 	<p>Лінгвістичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інформаційно-комунікаційна й естетична культура; – досконале володіння засобами української літературної мови; – швидка мовленнєва реакція та реагування на усні комунікативні завдання – вишуканий мовний смак; – схильність до мовотворчості; – використання невербальних засобів комунікації тощо.

Креативна особистість і креативний продукт вимагають організації на лекційних і практичних заняттях креативного процесу, тобто продуктивної розумової діяльності, результатом якої є якісно новий, цікавий результат.

Викладач має створити креативне середовище, яке впливатиме на складники акту творчості: буде стимулювати й підтримувати студентів у їхній творчій діяльності; організовуватиме, коригуватиме й прискорюватиме креативний процес; буде коригувати уявлення студентів про характеристики й параметри креативного продукту.

У креативному середовищі навчання стилістики української мови виокремлюємо такі різновиди креативного процесу (див. рис. 1):

1. Власне дисциплінарний креативний процес – безпосереднє вивчення стилістики української мови на аудиторних заняттях та самостійне опанування окремих питань дисципліни. Вагомим є використання оригінальних пояснень стилістичних явищ, наявність альтернативних інтерпретацій (декодувань) текстів тощо. Для розвитку творчої особистості студентів поєднуються репродуктивна, пояснювально-ілюстративна та рефлексивна моделі навчання зі суттєвою перевагою останньої. Відповідно до нової освітньої парадигми потрібно досягати високого ступеня співпраці на заняттях (замість змагальності) та адаптувати освітній процес до запитів нового покоління студентів. Зокрема, говоримо про застосування активних, інтерактивних та інноваційних методів навчання (наприклад, ділові й рольові ігри, міні-проекти, робота студентів в електронному середовищі, розважальні технології, технологія «перевернений освітній процес»), проведення практичних занять поза межами навчальної аудиторії й інше.
2. Міждисциплінарний креативний процес, упродовж якого поглиблюються знання з дисципліни: взаємозбагачення знаннями з інших лінгвістичних дисциплін (соціолінгвістика, філософія мови, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, культурологія, етнолінгвістика й інші), вивчення вибіркового дисципліни стилістичного спрямування на освітніх ступенях «бакалавр» і «магістр», онлайн-курси з окремих стилістичних питань.
3. Позааудиторний креативний процес – розширення відомостей зі стилістики, що передбачає «своєрідний вихід» за межі навчальної програми. Так, С. Сисоєва з-поміж принципів педагогічної творчості називає принцип доповнення – розвиток творчих можливостей у позааудиторний час [8]. Насамперед це стосується науково-дослідницької діяльності студентів: заняття в наукових гуртках і проблемних групах, залучення студентів до підготовки наукових проектів зі стилістики (наукові статті, участь у наукових і науково-практичних конференціях, олімпіадах, конкурсах наукових робіт тощо). Якщо студент ідентифікує себе як творчу людину, то в подальшій

професійній діяльності він також намагатиметься реалізувати свій потенціал через підготовку і проведення креативних уроків української мови з вивчення стилістичних тем.

Важливо, щоб студент як креативна особистість, вступаючи в креативний процес навчання, отримував результат – власний, новий креативний продукт. Це стосується не лише нового розв'язання певної стилістичної проблеми, а й виходу за межі відомого.

Креативність у процесі вивчення стилістики повинна бути не лише адаптивною (удосконалення старих продуктів, наприклад, стилістичне редагування текстів), а й подеколи – радикальною (створення якісно нових продуктів).

Креативні продукти виникають за умови схильності руйнувати або змінювати стереотипи. Це може бути адаптивне реагування на необхідність нових підходів і нових продуктів, як-от: аналіз ідіолекту українських письменників за автентичними текстами (рукописами).

Визначаємо такі види креативних продуктів зі стилістики: нові ідеї в потлумачення стилістичних категорій і понять, імпровізація щодо пояснення стилістичних потенцій певного тексту та виконання лінгвістичного аналізу тексту, написання творчих робіт, індивідуальна мовотворчість студентів, оформлення портфоліо, виконання наукової роботи, виступи на наукових форумах різних рівнів, індивідуальні науково-дослідні завдання, курсові та кваліфікаційні роботи, укладання плану-конспекту уроку зі стилістики тощо. К. Климова слушно зауважує, що спільна наукова діяльність викладачів і студентів є «запорукою успішного формування креативності майбутніх педагогів, оскільки професійно спрямоване навчальне спілкування дійсно набуває суб'єкт-суб'єктного характеру» [6].

Отже, принцип креативності на заняттях зі стилістики української мови – сучасний загальнодидактичний принцип, який базується на креативній поведінці студентів щодо потлумачення й розв'язання стилістичних проблем, висловлювання своїх думок, генерування ідей і мовленнєвої діяльності. На переконання О. Горошкіної, «алгоритм формування креативності студента має бути закладений у змісті навчальних і робочих програм з усіх дисциплін» [4].

Цей принцип визначає творчу діяльність суб'єктів навчання – студентів і викладачів.

Його основна мета – збуджувати уяву й сприяти створенню нового мовленнєвого продукту. Для найвищого рівня вияву творчих здібностей студентів передусім варто зважати на повсякчасне поступове підвищення формування креативності на заняттях у вищих навчальних закладах.

Розвиток креативності в майбутніх учителів української мови і літератури позитивно впливає на розширення лінгвального кругозору, формування цілісного погляду на світ, на цікавість до своєї професії та якість реалізації професійних функцій, а також мотивацію до повсякчасного підвищення свого наукового й методичного рівнів.

Подальші дослідження вбачаємо в потлумаченні стилістики у вищих навчальних закладах. інших лінгводидактичних принципів навчання

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранник Н. О. Удосконалення граматики-стилістичних умінь студентів у процесі вивчення курсу «Сучасна українська мова» / Н. О. Баранник // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 3. – С. 113-115.
2. Горіна Ж. Д. Лінгвокреативність у мовленнєвій репрезентації елітарної мовної особистості / Ж. Д. Горіна // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка (Педагогічні науки). – 2011. – № 15 (226). – С. 94-102.
3. Горошкіна О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах / О. М. Горошкіна, Л. О. Попова, А. В. Нікітіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 171 с.
4. Горошкіна О. М. Шляхи формування креативності майбутніх учителів української мови [Електронний ресурс] / О. М. Горошкіна // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_17
5. Кантейкіна Л. В. Формирование стилистической компетентности у студентов-билингвов филологического факультета педагогического вуза в процессе обучения лингвистическим дисциплинам : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Лилия Владимировна Кантейкина. – Чебоксары, 2011. – 190 с.
6. Климова К. Я. Формування креативності майбутніх учителів засобами науково-дослідної роботи з української мови та методики її викладання у школі / К. Я. Климова // Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики : матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару, 9 квітня 2009 р. – Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 5-9.
7. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України / Е. Лузік // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 76-82.
8. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навчальний посібник / С. О. Сисоева. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.
9. Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям. Профіль – українська філологія. Профільний рівень / укладачі : Л. І. Мацько, О. М. Семенов. – К. : Грамота, 2011. – 78 с.

*Анжеліка Станіславовна Попович,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри українського мови,*

*Каменець-Подольський державний університет імені Івана Огієнка,
ул. Огієнка, 61, г. Каменець-Подольський, Україна*

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА КРЕАТИВНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО СТИЛИСТИКЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Принципы обучения являются фундаментом процесса изучения стилистики украинского языка в высшей школе, регулируют его и охватывают все стороны образовательной деятельности. Эта дидактическая категория не является постоянной, она постоянно меняется и обновляется, – трансформируются взгляды на теоретические основы обучения, а также появляются новые принципы.

Организация изучения стилистики в высшей школе требует вдумчивого подхода к отбору принципов обучения и их научного обоснования и определения методических путей реализации.

Цель статьи – проанализировать аспекты реализации принципа креативности в обучении стилистики будущих учителей украинского языка и литературы, в частности такие плоскости креативной среды, как креативный процесс и креативный продукт.

Принцип креативности на занятиях по стилистике украинского языка в высшей школе реализуется через креативную личность (студент и преподаватель), креативный процесс, креативный продукт.

Креативная личность и креативный продукт требуют организации на занятиях по стилистике креативного процесса, то есть продуктивной умственной деятельности, результатом которой является качественно новый, интересный результат. Разновидностями креативного процесса определены: собственно дисциплинарный креативный процесс – непосредственное изучение стилистики украинского языка на аудиторных занятиях и самостоятельное освоение отдельных вопросов дисциплины; междисциплинарный креативный процесс, в течение которого углубляются знания по дисциплине; внеаудиторный креативный процесс – расширение сведений по стилистике с помощью организации научно-исследовательской деятельности студентов, в том числе занятия в научных кружках и проблемных группах, привлечение студентов к подготовке научных проектов по стилистике и тому подобное.

Важно, чтобы студент как креативная личность, вступая в креативный процесс обучения, получал результат – собственный, новый креативный продукт. Это касается нестандартного решения стилистических проблем и выполнения стилистических упражнений и заданий, речеведческой деятельности в устной и письменной форме, стилистического анализа текста, результатов научно-исследовательской

деятельности студентов, написания креативных планов-конспектов уроков украинского языка и др.

Развитие креативности у будущих учителей украинского языка и литературы положительно влияет на расширение лингвального кругозора, формирование целостного взгляда на мир, на интерес к своей профессии и качество реализации профессиональных функций, а также мотивирует к повышению своего научного и методического уровней.

Ключевые слова: принцип креативности, стилистика украинского языка, высшая школа, креативный процесс, креативный продукт.

*Anzhelika Stanislavivna Popovych,
PhD in Philology, Associate Professor,
Professor of the Ukrainian Language Department,
Kamyanets-Podilskyi National University named after Ivan Ogienko,
61 Ogienko Str., Kamyanets-Podilskyi, Ukraine*

THE REALISATION OF THE CREATIVITY PRINCIPLE AT THE LESSONS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE STYLISTICS IN HIGHER SCHOOL

Principles of training are the foundation for the studying process of Stylistics of the Ukrainian language in higher school, they regulate it and cover all the aspects of educational activity. This didactic category is not permanent, it is constantly changing and updating – the views on the theoretical foundations of studying transform and new principles appear.

The organization of the stylistics study at higher school requires a thoughtful approach to the selection of the teaching principles and their scientific substantiation as well as the definition of methodological ways of their implementation.

The aim of our article is to analyse the implementation aspects of the creativity principle into teaching Stylistics to the future teachers of the Ukrainian Language and Literature, we mean such areas of the creative environment as a creative process and a creative product.

The creativity principle at the lessons of Stylistics of the Ukrainian Language at higher school is realised through a creative personality (student and teacher), creative process, creative product.

The creative personality and the creative product require the organisation of the creative process at the Stylistics lessons, that is, productive mental activity, the result of which is a qualitatively new, interesting result (outcome). The varieties of the creative process are defined: the actual disciplinary creative process is a direct study of the Ukrainian language Stylistics in class and the mastering of certain issues of the discipline without any assistance; interdisciplinary creative process, during which the knowledge on the discipline becomes deeper; the extra-curriculum creative process correlates with the expansion of information from Stylistics through the organisation of students' research activities, in particular, classes in scientific clubs and problem groups, students' involvement into the preparation of scientific projects in Stylistics, etc.

It is important for a student, as a creative person, to enter into the creative process of studying, to achieve the result – a new, creative product. It involves a non-standard solution of stylistic problems and the implementation of stylistic exercises and tasks, language mastering in oral and written forms, stylistic analysis of the text, the results of students' research activities, the making of creative plans of the Ukrainian language lessons, and other forms.

The creativity development of the future teachers of the Ukrainian Language and Literature positively influences the widening of the linguistic outlook, the formation of a holistic viewing of the world, the interest in their profession and the quality of the implementation of professional functions, as well as the motivation to constantly improve their scientific and methodological levels.

Key words: the creativity principle, Stylistics of the Ukrainian Language, higher school, creative process, creative product.

Подано до редакції: 10.05.2017 р.

Рекомендовано до друку: 25.05.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш